

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 072.1:728.82(497.4)Tuštanj pri Moravčah)

Prejeto: 4. 6. 2009

Drago Samec

višji bibliotekar, Biblioteka SAZU, Novi trg 5, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: drago.samec@zrc-sazu.si

Knjižnica na gradu Tuštanj

IZVLEČEK

Knjižnica na gradu Tuštanj je sestavljena iz stare grajske, rodbinske Pirnatovih in osebne knjižnice prof. Maksa Pirnata. Grajska knjižnica je bila postavljena v posebni knjižni omari v zadnjem salonu. Vsebuje predvsem staro gradivo prejšnjih lastnikov, večinoma v nemščini. V tem gradivu je izstopajoče delo Valvasorjeva Topographia ducatus Carniolae modernae, 1679, in to je tudi najstarejši primerek v knjižnici. Rodbinska knjižnica zajema predvsem pri gospodarstvu uporabno literaturo in leposlovje v slovenščini, precej je tudi kartografskega gradiva. Tretji del knjižnice pa sestavlja gradivo iz zapuščine prof. Maksa Pirnata, slavista, učitelja in poljudnoznanstvenega pisatelja, ki jo sestavlja več šolskih letopisov in učbenikov. Večino gradiva v svoji knjižnici je označil s podpisi.

KLJUČNE BESEDE

Knjižnica, grad Tuštanj, družina Pirnat, Maks Pirnat

ABSTRACT

THE LIBRARY AT THE TUŠTANJ CASTLE

The library at the castle of Tuštanj is composed of the old castle library, the Pirnat family library, and personal library of Professor Maks Pirnat. The castle library was placed in a special bookcase in the back saloon. It contains above all old material of previous owners, mainly in German language. Noticeable among this material is Valvasor's Topographia ducatus Carniolae modernae, 1679, and it is the oldest volume in the library. The family library consist of in economy useful literature, and of literature in Slovene language, there was also a good deal of cartographic material. The third part of the library is composed of material from the legacy of Professor Maks Pirnat, Slavist, teacher and popular-scientific writer, composed of several school yearbooks and compendiums. He marked the majority of the material in his library with signatures.

KEY WORDS

Library, Tuštanj castle, Pirnat family, Maks Pirnat

"Dragi bralec v meni vpisanih knjig, da se držiš tudi pravil in reda. Kadar boš opustil to, takrat opustiš tudi mojo službo in potem ti ne morem biti več na razpolago za red pri knjigah in za knjigo, katero si želiš vzeti iz omare. Ne morem ti v neurejeni knjižnici pokazati, kje se nahaja tebi zaželjena knjiga."
Zapisnik knjig, Tuštanj

Usoda gradov in z njimi grajskih knjižnic je pri nas boleče povezana predvsem z drugo svetovno vojno. V tem času je bilo več gradov požganih, knjižnic v njih pa s tem uničenih. A zla usoda je bila nekaterim namenjena še pozneje. Tako so v gradu Smednik "v šestdesetih letih ... razbili in pometal skozi okna imenitne rokokojske peči iz svečane dvorane, podobna usoda pa je doletela tudi ostanke grajske knjižnice. Knjige so celo kurili in le nekaj rešenih, med njimi katalog knjižnice iz leta 1771, hrani danes Narodni muzej v Ljubljani".¹ Usoda se je poigrala tudi s knjižnico z gradu Boštanj pri Grosupljem, saj jo je lastnik Lazarini poskušal rešiti, zato jo je v začetku vojne odpeljal na posestvo v Langschlagu v Avstriji, ob češki meji. A Rusi so

grad s knjižnico ob koncu vojne zažgali. Knjižnici tako ni uspelo ubežati usodnemu času. Med redkimi izjemami je knjižnica z gradu Tuštanj, ki se je izognila pogubnim potem mnogih drugih grajskih knjižnic.

Grad s spremljevalnimi dejavnostmi je v svojem bivanju deloval kot živ organizem s svojimi udi. Status prebivalcev gradu se je kazal z grajsko kapelo, ki so jo primerjali s srcem, dušo gradu pa je predstavljala knjižnica. Knjižnica običajno poda preplet zanimanj, interesov, hotenj stanovalcev in predstavi tudi status gradu in njegovih lastnikov.

Grad Tuštanj je v letu 1800 grof Lichtenberg prodal Ignacu Scariji, leta 1816 pa je grad podedoval njegov sin Jožef Scaria. Bil je slab gospodar, precej se je zadolžil, zato je v letu 1831 grad izročil svoji ženi Heleni, ki je prevzela njegov dolg. Helena je leta 1849 prepustila grad hčeri Maksimilijani, ob zagotovitvi, da ji zagotovi stanovanje, prevzame dolgove in izroči še 1000 goldinarjev. Hči Maksimilijana se je v letu 1854 poročila z Luko Pirnatom in odtlej je lastništvo gradu ostalo v rokah rodbine Pirnat.

Knjige iz tuštanske knjižnice je bilo potrebno pred popisom najprej zbrati, očistiti in razvrstiti (foto: Drago Samec).

¹ Stopar, *Grajske stavbe*, 1998, str. 79.

O splošnih knjižnicah v tukajšnjem okolju je nekaj vesti podal le Stane Stražar v svoji publikaciji *Moravska dolina*, kjer omenja prvo javno moravško čitalnico in knjižnico v letu 1871.²

Grad Tuštanj je bil doslej že deležen nekaj opisov gradu, arhitekture in opreme, knjižnica pa je bila v njih le okvirno, redkeje direktno omenjana. Knjižnice v gradu Stane Stražar ni omenil, saj pravi le: "V gradu je ohranjena bogata muzejska zbirka."³ Prav tako se pri opisu gradu Tuštanj knjižnice ne dotakne Ivan Stopar, saj navede samo: "Ohranjene je še nekaj stare grajske opreme... in precej drobnega inventarja."⁴ Tudi v zloženki o več gradovih o knjižnici na Tuštanju posebej ni več besed: "V grajski notranjščini hranijo nekaj stare opreme: ... in drobní inventar."⁵

Določnejša sta le Peter Pirnat: "V gradu je ohranjenih nekaj starih knjig in listin."⁶ in Leon Lavrič: "V gradu je ohranjenih precej starih knjig in listin. ... Med dragocenimi knjigami so: Valvasorjeva Topografija iz leta 1679 in Slava vojvodine Kranjske iz leta 1877."⁷

V domačem izročilu Pirnatovih je ohranjen spomin, da se je lastnik Scaria zaradi kvartopirstva prekomerno zadolžil in nato prodal tudi precejšen del starejšega knjižničnega fonda. Kupili so jo za knjižnico benediktinskega samostana v Admontu v Avstriji. Takó knjižno bogastvo knjižnice bogati najbrž le ostanek tedanje knjižnice in nove pridobitve, ki so izšle in bile nabavljene predvsem v 19. in prvi polovici 20. stoletja.

Celotno knjižnico na gradu sestavljajo trije sklopi, ki so bili deloma ločeni. Reprezentativni in večinoma najstarejši fond, ostanek stare knjižnice in pridobitve predvsem v začetku 19. stoletja, bi lahko imenovali grajska knjižnica.

Drugi del, postavljen v drugih prostorih, vezan predvsem na uporabno literaturo in leposlovje večinoma v slovenskem jeziku, ki je izšel še po drugi svetovni vojni, bi lahko imenovali uporabna družinska knjižnica Pirnatovih. Oznaka družinska pomeni običajno le knjižnico, ki je vezana na en rod družine, tu pa se je zbirala več kot stoletje, zato bi jo v tem sklopu pravilneje označili kot rodbinsko knjižnico. Posebej izstopa še segment, ki ga je nabavil Lojze Pirnat.

Tretji del sestavlja osebna zapuščina prof. Maksa Pirnata. Tako se torej v eni knjižnici na gradu prepletajo grajska, družinska in osebna knjižnica.

Grajska knjižnica

Starejši, lahko bi rekli grajski del knjižnice, je postavljen v zadnji sobi ('stolpu') v posebni knjižni omari, ki že na zunaj kaže svoje poslanstvo. Na krilih ima namreč naslikano podobo knjižnih polic s polnimi vrstami knjig. V omari je postavljen predvsem starejši del fonda v nemščini in molitveniki ter pridige. Na spodnji polici je bilo precej arhivskega gradiva. Del je bil postavljen še na skritih policah v podbojih prehodnih vrat na obeh straneh vzdolžnega trakta. Znatno del gradiva je bil tudi v ostalih omarah po sobah obeh traktov.

Ob predstavitev gradu so za podobo grajske knjižnice in sploh grajsko bogastvo pogosto izpostavili Valvasorjevi *Topografijo* in *Slavo vojvodine Kranjske*.

Poimenovanje *Slava vojvodine Kranjske* se nanaša na ponatis Valvasorjeve *Die Ebre des Herzogthums Krain*, ki jo je tiskal in založil tiskar in založnik Janez Krajec v Novem mestu. Delo je tiskal in razpečeval v snopičih po 48 strani od začetka 1877 pa do leta 1879. Naročnikom je po želji poslal tudi lepe platnice za vezavo vseh knjig. Na gradu imajo vezane primerke, vendar samo tri. Za komplet namreč manjka četrta knjiga. Vse tri knjige so vezane v originalne platnice te izdaje in lepo ohranjene. V seznamu naročnikov (v 4. knjigi) ni naročnika iz Tuštanja, kar kaže na kasnejšo nabavo knjig.

Pod naslovom Valvasorjeva *Topografija* pa je mišljena njegova *Topographia ducatus Carnioliae moderna: das ist Controfee aller Stätt, Märckht, Clöster, undt Schlösser, wie sie anietzo stehen in dem Hertzogthumb Crain*, tiskano v letu 1679 v Ljubljani pri Janezu Krstniku Mayrju, ki vsebuje 319 bakroreznih vedut kranjskih krajev, samostanov, gradov in dvorcev.

Knjigi sicer manjkajo naslovnica in A list z Valvasorjevim uvodom ter lista št. 50 in 234. Pod bakrorezi se vrstijo s svinčnikom dopisana imena krajev v slovensščini z nemškim starejšim pravopisom, ki se razlikujejo od napisov na bakrorezih. Nekdaj je knjiga imela zgoraj in s strani zlato obrezo, ki jo sedaj zasledimo samo še v komaj zaznavnih sledovih.

Izvod je v slabšem stanju, platnici sta oddvojeni, hrbet je zvit nazaj. Topografija bi bila potrebna skrbne roke restavratorja, zato sem z njo stopil na Center za konserviranje in restavriranje knjig in papirja, v Arhiv Republike Slovenije, do predstojnice dr. Jedrt Vodopivec (24. novembra 2008), ki je s strokovno sodbo ocenila, da bi bilo publikaciji potrebno posvetiti okoli 500 ur dela. Ob delu samem pa se pokaže, koliko ur dela in potrpljenja je treba publikaciji nameniti.

2 Stražar, *Moravska dolina*, str. 374.

3 Prav tam, str. 123.

4 Stopar, *Grajske stavbe*, 1997, str. 146.

5 Kos, *Gradovi*.

6 Pirnat, *Grad Tuštanj*, str. 7.

7 Lavrič, *Odsev*, str. 132–133.

Zaprta in odprta knjižna omara (foto: Drago Samec).

Na platnicah je med drugim napis: Ex Licitatione D[omi]ni Casparis Carolo de Oberland. Em[p]tus liber à me Antonio Erasmo Mertl de Miterberg, Canonico Rudolphswerthensi Anno 1788.

V tem sklopu je še redka knjiga z naslovom *Poduk za deželno žandarmerijo*, Dunaj, 1851. Izvod je broširan in potreben mojstrove roke. Publikacije nisem našel v katalogih, tudi Franc Simonič je nima. Samo ena knjižnica pri nas ima publikacijo, a ima v katalogu napako, zato je bila pot iskanja daljša. Knjigo pozna preučevalec zgodovine žandarmerije Pavle Čelik in jo omenja v svojem delu.⁸ Sam ima tudi original, ki so mu ga prijatelji z Dunaja podarili še pred leti. S tem tuštanjskim primerkom so torej v državi le trije izvodi.

Omeniti velja še *Slovensko kuharico* Magdalene Pleiweis, ki jo je izdala v samozaložbi in v prvem natisu iz leta 1868 je v katalogih naših knjižnic ni najti. Priročniki in učbeniki so zaradi rabe pač vedno redkejši.

Vse te publikacije sestavljajo osnovni del, grajsko knjižnico, ki jo tvori 35 naslovov v 42 zvezkih iz 18. stoletja, med njimi izstopajo *Missale Romanum* ter v

nemščini katekizem, pridige in dela z gospodarskega področja ter slovar. Večina del pa je iz 19. stoletja v nemščini, v slovenščini pa 33 naslovov v 35 izvodih, predvsem iz 2. polovice 19. stoletja.

Tu zasledimo v nemščini tri knjige pridig Vincenca Janše ter šest zvezkov pridig Paskala Skerbinca (po rodu iz Višnje Gore). Tudi Skerbinčevih knjig v naših katalogih nisem zasledil.

Pozornosti vredni sta v nemščini Pouk o reševanju življenj iz leta 1799 (*Unterricht zur Lebens=Rettung...*) in Navodilo proti majskeemu hrošču iz leta 1804 (*Gemeinnütziges, auf vieljährige Erfahrung gegründetes Mittel gegen den May = oder Spatfrost und gegen die verheerenden Maykäfer : nebst sechs erprobten Recepten*).

Od učbenikov bi omenil Vodnikovo *Krajnsko pismenost okrajšano za male šole*, 1854, od leposlovja pa zbrana dela v nemščini Johanna Christopha Friedricha Schillerja iz leta 1834 v 19 zvezkih, vezana v polsunje z zeleno obrezo. Takšna oprema nakazuje podobo verjetne nekdanje grajske salonske knjižnice. Kompletu manjka samo tretji zvezek.

Omeniti velja še Petra Philippa Wolfa *Allgemeine Geschichte der Jesuiten* iz leta 1792. Ta Splošna zgodovina jezuitov je izšla v štirih zvezkih, tu pa manjka prvi zvezek.

⁸ Čelik, *Naše varnostne sile*, str. 15.

V knjigah so tudi zanimivi dopisi, predvsem v zvezi z lastništvom. Tako najdemo imena (Pirnat Anton, Anica, Dominik in Mine, Ljudmila, Luka) ter tudi samo grajski. Podpis M. Pirnat lahko pomeni: Mihael, Mine (= Dominik) ter najpogosteje Maks Pirnat, ločiti jih je mogoče po pisavi in kronologiji ter vsebini. V molitveniku Lovra Pintarja *Nebeške iskrice za mladost* iz leta 1890 najdemo na

zadnjem veznem listu s svinčnikom pripisano: 'Če kdo te bukve najde najih prinese grajski Rozki. 1895.' Prav tako zasledimo tudi dopise vzrokov pridobitve enote. Npr.: 'V spomin svete birme.'

Nekaj je še podpisov prejšnjih lastnikov, Scarijevih. Podpis z rdečim črnilom Eme (?) Škarja (grad Tufstein) iz leta 1827 nosi Veritijeva knjiga *Raslaganje Ješušovih naukov na gori, 1827*.

Zgodovina:			
Posljedni Grimm- i Frankopani	Razni pisci		
Peter Grimm i Katerina na restavraciji	eng. Kunzičič		
Običje zgodovine	Gojop Stare	15 knjižic	D. 18. J.
Zgodovine hovevnege metode	dr. Spuden in dr. del	14 knjižic	"
Govor	Stjepan Novaković		
Govor	Stjepan Novaković		
Knjige pri listu	A. Kolar	2 izvide	
Govor na Gospovetno polje	dr. Val. Rožič		
Hovevni putje v Bosni in Hercegovini	Yusej pl. Andrija	2 knjižice	D. 18. J.
Otkuparje Bosne in Hercegovine	dr. Ljubomir Mandić		
Zgodovine 17 pesjovke	dr. Karol Capuder		D. 18. J.
Vojvodine Krajiške	Fr. Orožen.		
Krajiške mesto	P. Florentin		
Droptinice (Zgodovine Krtine)		2 izvide	
Zgodovine slov. slovstva	dr. Karol Glaser		
Zgodovina Hrvat	Ljubo Križevac		D. 18. J.
Zgodovine hovevce	dr. Jind. Pivko	3 knjižice	
V božijo Yusejsharje	dr. Ivan Loh		

Del popisa tuštanskih knjig, ki ga je sestavil Lojze Pirnat.

Pojavijo se še drugi podpisi, pogost je Emil Košir, ki se včasih vzporedno podpisuje tudi z nemško različico Koschier.

Rodbinska knjižnica Pirnatovih

Drugi del knjižnice, rodbinski del, je najobsežnejši.

Znan je samo en seznam knjig, ki pa zajema le ta del grajske knjižnice. Sestavljen je bil v avgustu leta 1938, ko se je najbolj verjetno Lojze Pirnat posvetil knjižnici in sestavil katalog v zvezku z naslovom Zapisnik knjig. Katalog uvaja uvod, ki se glasi:

"Prečitaj!!

Tu v meni imaš zapisane vse knjige, katere so shranjene z menoj v omari in na vrhu. Po mogočnosti imam tudi urejene v skupine.

Dragi bralec v meni vpisanih knjig, da se držiš tudi pravil in reda. Kadar boš opustil to, takrat opustiš tudi mojo službo in potem ti ne morem biti več na razpolago za red pri knjigah in za knjigo, katero si želiš vzeti iz omare. Ne morem ti v neurejeni knjižnici pokazati, kje se nahaja tebi zaželjena knjiga.

Predno vzameš knjigo, drži se tega:

V omari so listki, od teh si vzemi enega, deni ga na mesto, kjer si vzel knjigo. Pri vrnitvi knjige naredi pa samo to: listek, ki ti je čuval mesto knjige, vzemi, knjigo deni na njeno mesto, listek tja, kjer si ga dobil, predno si vzel knjigo.

Prosim te, drži se starega pravila: "Knjigo, ki jo rabiš, deni na mesto, kjer si jo vzel!"

Tustanj, v avgustu 1938."

Spodaj pripis: "Ako katero sosedje čitajo, zapisi zadaj, da se ne pozabi!"

V katalogu si v zaporedju sledijo sklopi: Koledarji in razne uradne; Gospodarske in poučne; Zdravstvene; Slovenske večernice; Vodnikove družbe; Pesmi in povesti mešane; Zgodovina; Potopisi in življenjepisi; Cerkevne; Svete in molitvene; Zavoji na vrhu omare/(časopisje).

Skupaj je v zvezku zajetih 323 naslovov in vsi navedeni so v slovenščini. Z isto roko je napisanih še nekaj listkov (ki so bili postavljeni pri posameznih sklopih na policah), se pa poimenovanja sklopov razlikujejo: Koledarji; Molitvene; Zgodovina, Vodnikova družba, Uradne in razne, Uradne, čtivo in koledarji; Zdravstvene, Sl. večernice.

Druga roka pa je zapisala večje listke z napisi: Povestne; Potopisi; Koledarji; Sl. večernice; Gospodarske; Zdravstvene. Samo toliko listkov je ohranjenih, najbrž pa jih je bilo več.

V tem delu je veliko periodike, ki bi sodila v prvi sklop, vendar je bila sedaj postavljena na drugih lokacijah. Najstarejši naslov je *Laibacher Schreibkalender für das Jahr nach der Geburt Jesu Christi... Laibach*. Zvezek je izšel za leto 1807 v Ljubljani.

Najmlajši naslov pa je *Koledar Družbe sv. Mohorja*, Celje, za leto 1963. Več je tudi splošnega časopisja v nemščini.

Tu so še štirje letniki Bleiweisovih *Novic* iz 60. let 19. stoletja. Nekaj je tudi strokovnega gospodarskega časopisja, tako *Slovenski čebelar*, *Sadjarstvo*, *vinarstvo*, *vrtnarstvo*, pa *Živinorejec* itd.

Med monografskim gradivom je le nekaj posebnosti. Zasledimo dve lepi izdaji Hitlerjeve *Mein Kampf* iz let 1942 in 1943, med starejšim gradivom pa izstopa knjižica Janka Serneca *Nauk o gospodinjstvu* in privezan *Slovenski bučelarček* Janeza Sumperja iz leta 1871, od leposlovja pa še *Izidor, pobožni kmet: bukvice ljubim kmetom na korist* iz 1887. Omembe vredna je še Florentina Hrovata *Kranjska mesta* iz leta 1885.

Knjižnico sestavlja tudi precej kartografskega gradiva. Med njim izstopa nepopoln Blaža Kocena *Kozenn's geographischer Schul-atlas* iz okoli 1866.

Veliko je zemljevidov predvsem iz let okoli 1940, ki predstavljajo evropske države. Naše ozemlje pa zajemajo predvsem zemljevidi, ki jih je do leta 1942 izdal Istituto geografico militare iz Firenc.

Omenil bi še Lampe-Krekove *Zgodbe Svetega pisma*, ki so izhajale v snopičih od 1894 do 1912. Na snopičih je običajno podpisan Anton Pirnat, graščak; na zadnjem, 18., snopiču pa se je 3. novembra 1912 podpisal Maks Pirnat. To tudi kaže, kako se deli knjižnice prepletajo med seboj.

Posebni del predstavlja še vključena ostalina tehnika Lojzeta Pirnata. Knjige je deloma kupoval že pred vojno, večji del pa po vojni. V knjigah je mogoče najti še nekaj računov ob nakupih knjig, tudi kuverte prejetih del, ki potrjujejo njegovo nabavo. Knjige je pogosto podpisoval, večinoma na notranjo stran platnic, včasih tudi na naslovnico.

Prav tako je med njimi nekaj daril, tudi s posvetili. Med njimi izstopa:

*Da bomo lažje premostili vse težave –
nas mora vezati iskrenost – požrtvovalnost,
kot za časa partizansčine -!* 7. II. 47.

Posvetilo z lepim rokopisom najdemo na veznem listu v zborniku *Iz partizanskih let*: izbor proze, ki ga je leta 1947 uredil Josip Vidmar.

Med nedvomno njegovimi knjigami najdemo nekaj del poezije (Župančičev *Zimzelen pod snegom*, 1945; Grudnov *V pregnanstvo*; Levčeve *Korake v svobodo* in zbrana dela Ketteja in Kosovela).

Del v prozi je več, tudi prevodov, precej je strokovnih knjig, od učbenikov do priročnikov s področij uporabnih ved in tehnike, tudi matematike.

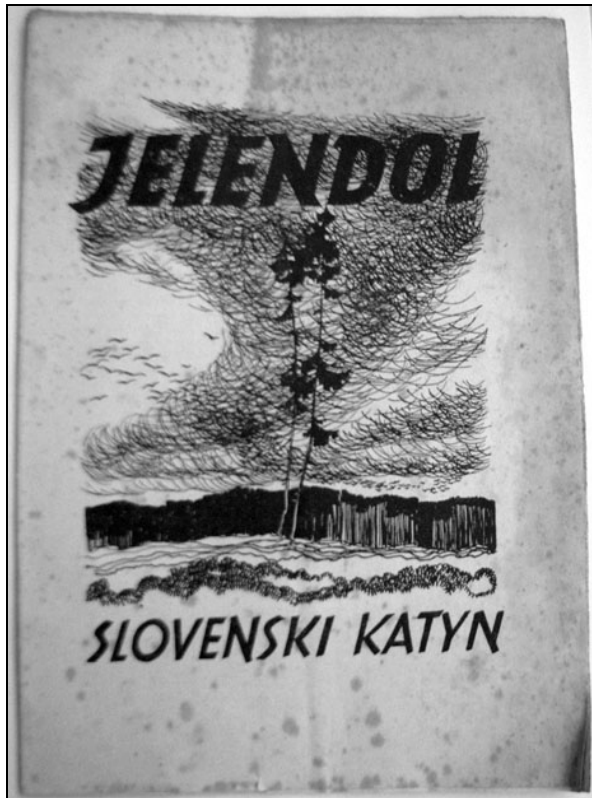
Med gradivom me je najprej kar nekako presenetil lep *Prešernov album* Franceta Kidriča iz leta 1950, ki je vezan v usnje in nosi bibliofilsko številko 282. A ob ostalem Lojzetovem gradivu ni bil več izjema, saj so med lepimi publikacijami še Glonarjev *Slovar slovenskega jezika*, Žontarjeva *Zgodo-*

vina mesta Kranja ter *Spominski zbornik Slovenije* iz leta 1939. Lepo vezana je tudi celotna Stanojevičeva *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka* iz let 1925–1929, ki je sicer izhajala v snopičih.

Daleč največ pa je imel Lojze povojne socialistične in marksistične literature, katerih avtorji so bili Lenin, Marx, Broz, Kardelj, Kidrič itd. Teh publikacij se je nabralo več kot 150, posebej še 12 naslovov s področja zakonodaje, tudi ustava FLRJ. Šolal se je na Hrvaškem, zato je najti še 14 naslov v srbohrvaščini, tudi v cirilici.

Posebej skrbno je bila zavita v platno vezana mapa z naslovom *Življenje in delo V. I. Lenina* iz leta 1948, ki je prevod iz ruščine, dodan ji je še *Tolmač*.

V tem sklopu je še nekaj partizanske ilegalne literature, predvsem iz let 1944 in 1945, redkeje iz leta 1943. Med njimi izstopajo *Kratka zgodovina Vsesvezne komunistične partije (boljševikov)*, (Gotejniški Snežnik) iz leta 1943, 286 str. Knjiga je izšla v Kočevskem Rogu, na dobrem papirju, v dvobarvnem tisku in vezana v zeleno svilo iz padal. Spada med najlepše primerke partizanskega tiska. Posebnost je še zvezčič *Dve leti Osvobodilne fronte : historiat Borisa Kidriča*, ki je bil v letu 1943 razmnožen na pisalnem stroju.

Naslovnica izredno redke domobranske knjige.

Nekaj pa ima še naslovov izdaj druge, domobranske strani, tako *Črne bukve* iz leta 1944, Franca Blatnika *Ali – ali* iz leta 1944 (Knjižice, 253), pa po Cobissu nedostopno *Jelendol – slovenski Katyn* (1944) ter nemško dvojezično propagandno gradivo, npr. Klugeja *Stalin morilec* iz leta 1942 in komentarje odlomkov govorov Borisa Kidriča "Wir sind doch alle Schüler russischer Bolschewiken" = "Saj smo vsi učenci ruskih boljševikov", tiskane v Kranju v letu 1943.

Izjemno redka knjiga je tudi prevod dela o homoseksualnosti *Protinaravna čud*, katere avtor je Van Oertringen, pri nas pa jo je založila privatna založba Argo v letu 1937.

Lojze je imel naročene tudi precej periodike. V tem sklopu najdemo revije z naslovi: *Jadranska straža* (1935–1937), po vojni pa *Koledar OF* in *Koledar Prešernove družbe*, *Novi svet*, *Vprašanja naših dni*, *Zgodovinski časopis* itd. Od periodike edino *Naša žena* in *Slovenski čebelar* preživita še leta po njegovi smrti.

Zapuščina Maksa Pirnata

Tretji del knjižnice pa sestavlja gradivo iz zapuščine prof. Maksa Pirnata, slavista, učitelja in poljudnoznanstvenega pisatelja. Rodil se je na gradu Tuštanj 24. septembra 1875, umrl pa v Ljubljani 6. januarja 1933. Oče je bil graščak in posestnik Luka Pirnat, mati Marjana, rojena Resnik. Po osnovni šoli v Moravčah in gimnaziji v Ljubljani (1888–1896) je dve leti študiral klasično filologijo in pravo na Dunaju, nato slavistiko (1899–1900) v Gradcu in tu leta 1902 opravil še profesorski izpit. Od leta 1900 do 1905 je poučeval na realki v Idriji, do leta 1921 na gimnaziji v Kranju, začasno je bil prideljen še realki v Mariboru do leta 1923, ko je postal zaradi živčno-psihične bolezni za poučevanje nesposoben. Po upokojitvi v letu 1926 je živel v Tuštanju, v ljubljanski bolnišnici na Studencu in v bolnišnici usmiljenih bratov v Novem mestu.

Četudi je v Idriji deloval le pet let, je v kraju pustil kar nekaj sledov in se s krajem življenjsko povezal in v njem tudi pustil lep spomin. Ustanovil je idrijsko podružnico Slovenskega planinskega društva v letu 1904, društvo pa je na Javorniku nad Črnim vrhom postavilo planinsko kočjo in jo ob slovesni otvoritvi 1907 poimenovalo Pirnatova kočja. V tem času je v svojih prispevkih pridno pisal o Idriji. Kasneje je veliko pisal v strokovna in politična glasila o izjemnih osebnostih znanih krajev, tako o Juriju Vegi, Prešernu, Linhartu, Mencingerju, Jenku, Levcu, Pleteršniku, Bradaški, Tavčarju itd. Več prispevkov ima tudi v nemščini v *Laibacher Zeitung*. Podpisoval se je Maks Pirnat, Makso Pirnat, Max Pirnat, Moravčan.

Med njegovimi knjigami prednjačijo strokovne publikacije s področja slavistike, literature, zgodovine, veliko je učbenikov, več je publikacij v nemščini, pa šolskih letopisov. V knjige pa je rad vstavljal tudi svoje zapiske, rokopise, korespondenco, izrezke iz časopisja in tudi svoje časopisne objave. Med njegovimi korespondenti ali podpisniki so sorodniki, sodelavci in ravnatelji, dr. Simon Dolar, glasbenik Kimovec, dr. Rajko Nahtigal, Ivan Vavpotič, Oton Župančič.

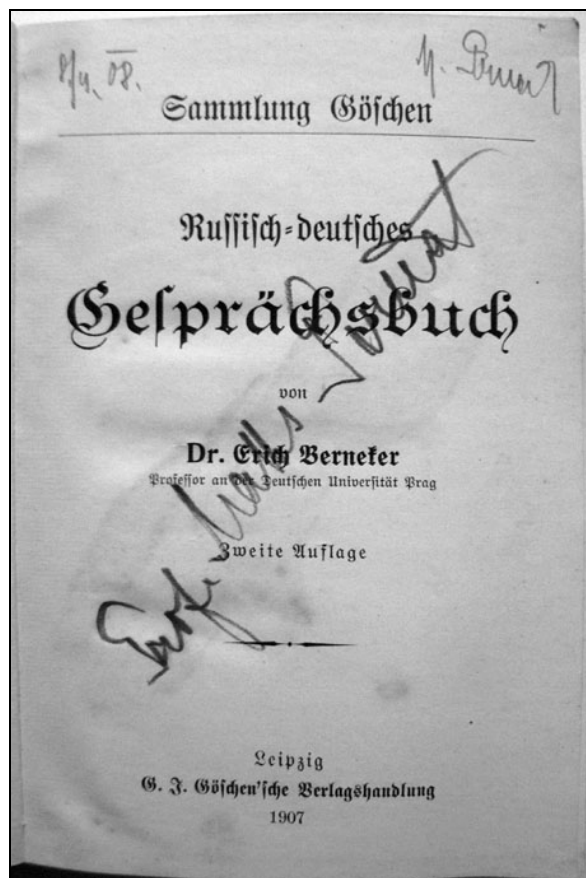
Precej ima tudi periodike, vendar so letniki večinoma nekompletni. Četudi sproga v pismu sporoča, da je bil član Muzejskega društva za Kranjsko, so njihova *Izvestja* zelo nekompletna, prav tako *Slovenski čebelar*, *Omladina*, *Naši zapiski*, *Slovan*. *Slovan* je tudi edina literarna revija v njegovi ostalini, zanimivo pa je, da ni nobenega zvezka *Doma in sveta* ali *Ljubljanskega zvana*, kjer je tudi objavljala. V rokopisnem katalogu je *Dom in svet* naveden, vendar brez letnikov. Prav tako manjka precejšnje število naslovov, ki so v tem katalogu navedeni.

Več je še le ostankov publikacij. Tako je ostala slaba polovica Dimitzove *Kurzgefasste Geschichte Krains* (1886), in prav tako le nekaj listov *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, zvezka *Kärnten und Krain* (1891) in le dva nekompletna snopiča Grudnove *Zgodovine slovenskega naroda* ter Grudnove *Zgodovine slovenskega slovstva*.

V njegovi ostalini je le malo leposlovja. Več pa je šolskih letopisov iz Idrije, Kranja, Ljubljane, Norvega mesta, Welsa. Med starejšimi knjigami sta tudi dve redkejši o zgodovini idrijskega rudnika, Petra Hicingerja *Das Quecksilber-Bergwerk Idria: von seinem Beginne bis zur Gegenwart: nach Schriften des Bergwerks-Archives und anderen Quellen: mit einem Plane des Bergwerkes*, 1860; in Volbenka Muhe *Anleitung zur mineralogischen Kenntniß des Quecksilbergwerkes zu Hydria im Herzogthume Krain*, 1780.

Iz ostaline lahko še sledimo darovom, ki so mu jih poklonili pisci. Med njimi so dr. Fran Ilešič, Milan Grošelj itd.

Knjige v svoji lasti je običajno podpisoval in dopisal še kraj in datum pridobitve, včasih tudi, kdaj in kje je gradivo prebiral, te zapise ima tudi samo ob poglavjih v knjigah. Datumi na naslovnica ne kažejo vedno njegovega prvega zanimanja za publikacijo. Tako ima npr. v knjigi Frana Orožna *Vojvodina Kranjska*, 1902, na veznem listu zapis: Labore, 9. 4. 31, Maks Pirnat. Maks Pirnat je o Franu Orožnu kot zgodovinarju pisal v zagrebškem *Nastavnem vjesniku* leta 1912 in v tržaški *Edinosti* 1913. Knjigo je torej gotovo poznal že prej, jo najbrž tudi imel, a datume je dodajal le ob različnih razpoloženjih, torej ne vedno.

Naslovnica ene izmed knjig Maksa Pirnata z njegovim podpisom.

Zaznamoval je tudi posamezne dogodke. Tako je v prvi snopič Staretove *Občne zgodovine za slovensko ljudstvo* iz leta 1873 npr. dopisal: Labore, 6. 9. 1931, prof. Maks Pirnat. (V Ljubljani ta dan postavijo pred rotovžem spom. Kr. Osvoboditelju. Kip je naredil Lojze Dolinar).

V knjigah je pogosto podčrtoval ključne besede. Podčrtani so tudi posamezni članki, tako npr. v *Omladini* (1910, št. 5–6: 30/8 10, Pirnat) članek Ivana Laha *Slovanski shod v Sofiji*, str. 73–80. Maks Pirnat je bil tedaj tudi na tem shodu v Sofiji. In podčrtani sta še omembi stavbe Slovanske besede in Slov. blagotvornega društva, saj ima ohranjen dnevni meni od 5. julija 1910 v *Slovanski besedi*; v soseščini pri Slavjanskem blagotvornem društvu pa je nabavil *Slavjanski kalendar* za 1910.

V knjige je napisal tudi del svoje bibliografije. Tako je v knjigo Josefa Karáseka *Slavische Literaturgeschichte*, 1, 1906, dopisal: 10/6 06, M. Pirnat, in celo dodal: Ljubljana, 4/2 24 ob 6ih zjutraj. Za naslovnico pa je dopisal: 'Objavil sem tele životopise' in res dopiše 25 svojih objav v obliki: Marn Josip (Dolenjske novice 1894); Levec (Laibacher Zeitung. 2. 3. 1915) itd.

V knjižnici je precej učbenikov, med njimi tudi takšni, ki so v Cobissu zaznani samo v enem primerku (*Tretje berilo za občne ljudske šole*, 1892), ali pa jih sploh ni (*Pervo berilo za slovenske šole v c. k. avstrijskih deželah*, 1867).

V njegovi zapuščini je nekaj izrezkov njegovih prispevkov v časopisju, nekaj številke revij z njegovimi prispevki in tudi njegova knjižica o Narodni čitalnici v Kranju. Z njegovimi zapisi v knjigah sledimo njegovim stanovanjem in potovanjem, tudi izletom.

Zaključek

Celotno knjižnico na gradu Tuštanj tako sestavljajo publikacije v najstarejšem, grajskem sklopu s 167 naslovi v 196 zvezkih, v rodbinskem je 410 naslovov s 568 zvezki, posebej Lojzetova knjižnica ima 250 naslovov in v tretjem delu še knjižnica Maksa Pirnata s 187 naslovov v 237 zvezkih. Sedaj imajo skupaj v knjižnici več kot 1010 naslovov z več kot 1250 zvezki. Zvezkov je več zato, ker pri naslovu prištevamo posamezne letnike pri periodiki oz. zvezke in izdaje v več zvezkih.

Prelet knjig nam daje vpogled v ostanek nekdanje verjetno bogatejše knjižnice. Najstarejša publikacija in posebna dragocenost je Valvasorjeva *Topografija vojvodine Kranjske* iz leta 1679. Jedro tega dela sestavljajo predvsem nemška verska dela in uporabna literatura iz 18. stoletja, pa tudi precej redkih slovenskih publikacij. Osrednjo rodbinsko knjižnico gradi predvsem uporabna literatura v slovensščini in leposlovje 19. in 20. stoletja, posebej pa še politična literatura tehnika Lojzeta Pirnata. Na koncu pa celoto dopolnjuje sedanje gradivo knjižnice prof. Maksa Pirnata, ki prav tako daje slutiti, da v njej marsikaj manjka, kar je v njej že bilo ali bi pričakovali, da je bilo v njej zastopano.

V knjižnici na gradu Tuštanj se torej prepletajo grajska, rodbinska s posameznimi osebnimi ter posebej še osebna knjižnica, ki se ji obetajo boljši časi, ustrenejši prostor in primernejša hramba.

LITERATURA

- Čelik, Pavle (ur.): *Naše varnostne sile : 1850–2008 : (temeljni pravni predpisi)*. Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 2008.
- Kos, Andreja: *Gradovi v občinah Domžale, Moravče in Lukovica*. [Domžale], 2006.
- Lavrič, Leon: *Odsev blišča Moravških gradov*. Moravče : samozaložba, 2004.
- Pirnat, Peter (ur.): *Grad Tuštanj : 1490–1990, 1994*. Tuštanj, 1994, ponatis 2003.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Območje Kamnika in Kamniške Bistrice*. Ljubljana : Viharnik, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1997.

Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Med Polhovim Gradcem in Smlednikom*. Ljubljana : Viharnik, 1998.

Stražar, Stane: *Moravska dolina : življenje pod Limbarsko goro*. Moravče : odbor za izdajo knjige, 1979.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Die Bibliothek auf Schloss Tuffstein (Tuštanj)

Die Bibliothek auf Schloss Tuffstein (Tuštanj) besteht aus der alten Schlossbibliothek, aus der Familienbibliothek der Pirnat und aus der Privatbibliothek von Prof. Maks Pirnat. Die Schlossbibliothek befindet sich in einem besonderen Bücherschrank im letzten Salon sowie auf versteckten Regalen im Türstock vor diesem Raum. Sie enthält vor allem den älteren Buchbestand der ehemaligen Besitzer, zum Großteil in deutscher Sprache. In diesem Bestand tritt Valvasors *Topographia ducatus Carnioliae modernae* von 1679 hervor, das zugleich das älteste Buchexemplar der Bibliothek ist. Ziemlich groß ist auch der Buchbestand aus dem 18. Jahrhundert, darunter das *Missale Romanum* von 1749, die *Missae in agenda defunctorum* von 1731 und 1751, der *Unterricht zur Lebens=Rettung der Ertrunkenen, Erfrorenen, Erhängten, oder Erwürgten, Vergifteten, vom Blitze Getroffenen und der todt=scheinenden Neugeborenen ...* (Wien, 1799). Aus dem 19. Jahrhundert stammt das Buch *Gemeinnützes, auf vieljährige Erfahrung gegründetes Mittel gegen den May= oder Spätfrost und gegen die verheerenden Maykäfer: nebst sechs erprobten Rezepten* (Graz, 1804).

Der Großteil der Bücher stammt aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. In slowenischer Sprache verfasst sind die raren und schönen Exemplare mit folgenden Titeln: *Poduk za deželno žandarmerijo* (Unterricht für die Landesgendarmarie, Wien 1851), *Slovenska kuharica Magdalene Pleiweis* (Das slowenische Kochbuch von Magdalena Pleiweis, zum ersten Mal im Selbstverlag im Jahr 1868 erschienen), in slowenischen Bibliotheken sonst nicht zu finden, sowie *Osnovne državljanske pravice* (Staatsgrundgesetz vom 21. December 1867, 1869).

Die Familienbibliothek umfasst vor allem für die Wirtschaft nützliche Literatur und Belletristik in slowenischer Sprache, zahlreich vertreten ist auch älteres kartographisches Material. Unter den Periodika befinden sich auch einige ungebundene Jahrgänge der *Novice* von Bleiweis. Lediglich dieser Teil der Bibliothek verfügt über einen handgeschriebe-

nen Katalog in einem Band mit dem Titel *Zapisnik knjig* (Bücherverzeichnis). Der Katalog wird mit Hinweisen für Bibliotheksnutzer eingeleitet. Einige Titel sind in der Bibliothek nicht mehr zu finden.

Der dritte Teil der Bibliothek besteht aus dem Nachlass von Professor Maks Pirnat, dem Slawisten, Lehrer und populärwissenschaftlichen Autor, der mehrere Schulchroniken enthält, unter den älteren sind die Jahresberichte der k.k. vierklassigen Werks-Volksschule in Idria (Idrija), der älteste stammt aus dem Jahr 1815, zu nennen. Es treten noch die

Werke von Wolfgang Mucha *Anleitung zur mineralogischen Kenntniß des Quecksilberbergwerks zu Hydria im Herzogthume Krain* von 1780 und Peter Hitzinger *Das Quecksilber-Bergwerk Idria* von 1860 hervor. In seinem Nachlass gibt es viele mit dem Schulwesen verbundenen Publikationen. Die meisten Bücher hat er mit seinem Namenszug versehen.

In der Bibliothek auf Schloss Tuffstein sind also die Schloss-, die Familien- und die Privatbibliothek vereint.